

УДК 261.71(342.3)

**ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У
ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

**INSTITUTE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE
IN THE FORMATION AND IMPLEMENTATION
OF THE STATE RELIGIOUS POLICY**

Бокоч В. М.,

кандидат політичних наук, докторант
кафедри міжнародної політики,
Ужгородський національний університет
(Ужгород, Україна),
e-mail: ocean222@ukr.net

Bokoch V. M.,

candidate of political science, doctoral
student of the department of international politics,
Uzhgorod National University
(Uzhgorod, Ukraine),
e-mail: ocean222@ukr.net

Аналізується роль і місце інституту президента України у формуванні та реалізації державної релігійної політики. В контексті конституційних повноважень Президента України показуються можливості його впливу на релігійно-церковну сферу. Виявляються основні напрями, спільні та відмінні риси політики Президентів України Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенка, В. Януковича, П. Порошенка, В. Зеленського у релігійно-церковній сфері.

Ключові слова: релігія, церква, державно-церковні відносини, державна релігійна політика, інститут президента України, Президент України.

The role and place of the Institute of the President of Ukraine in the formation and implementation of the state religious policy is analyzed. In the context of the constitutional powers of the President of Ukraine, the possibilities of his influence on the religious and ecclesiastical sphere are shown. The main directions, common and distinctive features of the policies of the Presidents of Ukraine L. Kravchuk, L. Kuchma, V. Yushchenko, V. Yanukovich, P. Poroshenko, V. Zelensky in the religious and ecclesiastical sphere are revealed.

Keywords: religion, church, state-church relations, state religious policy, Institute of President of Ukraine, President of Ukraine.

Постановка проблеми. Релігійна ситуація, рівень релігійної свободи, характер державно-церковних та міжконфесійних відносин в Україні значною мірою залежить від змісту та спрямованості державної релігійної політики. У її формуванні та реалізації беруть участь різні владні структури - Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади. Серед органів державної влади, що беруть участь у цих процесах, впливають на них, є інститут президента України, який в той чи інший період представляє конкретний всенародно обраний Глава держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів державно-церковних відносин, засад та напрямів державної релігійної політики в українському суспільстві здійснювали вітчизняні науковці В. Бондаренко, Д. Горевой, В. Єленський, С. Здіорук, О. Кисельов, М. Палінчак, Ю. Решетніков, О. Саган, Ю. Чорноморець та ін. Ними осмислювалися моделі відносин держави і церкви, їх особливості як в Україні, так і в зарубіжних країнах, здійснювався пошук шляхів вдоско-

налення співпраці владних структур із релігійними організаціями. Однак поза увагою вітчизняних дослідників державної релігійної політики невинувато залишаються такі важливі питання як місце і роль інституту президента України у її формуванні та реалізації.

Метою статті є дослідження ролі і місця інституту президента України та діяльності конкретних Президентів України у формуванні та реалізації державної політики у релігійно-церковній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Конституції України правовий статус та повноваження Президента України визначаються виключно Основним Законом України [1]. І хоча Конституція України не наділяє його спеціальними повноваженнями у релігійно-церковній сфері, частина із них безпосередньо чи опосередковано є дотичними до релігійно-церковних питань, що дає йому можливість брати участь у визначенні основних засад та напрямів державної релігійної політики, її реалізації.

По-перше, Президент України як глава держави, гарант прав і свобод людини, серед яких право на свободу совісті і віросповідання, зобов'язаний забезпечувати їх дотримання.

По-друге, як суб'єкт права законодавчої ініціативи Президент України може вносити на розгляд Верховної Ради України законопроекти з будь-яких питань, включаючи й релігійно-церковні, визначати їх як невідкладні для позачергового розгляду. Він підписує та офіційно оприлюднює прийняті закони, а також має право вето на будь-які з них, зокрема й на ті, що регулюють відносини у релігійно-церковній сфері.

По-третє, Президент України наділений правом видання указів і розпоряджень, які можуть стосуватися й релігійно-церковної сфери.

По-четверте, Президенту України надано конституційне право на створення консультативно-дорадчих та інших допоміжних органів і служб, зокрема й з релігійно-церковних питань.

По-п'яте, Президент України згідно з Конституцією України може звертатися з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України і висвітлювати свою позицію з різних питань суспільного життя, включаючи й державно-церковні та міжконфесійні відносини.

По-шосте, відповідно до своїх конституційних повноважень Президент України здійснює нагородження державними нагородами та президентськими відзнаками видатних осіб, серед яких можуть бути й вітчизняні та зарубіжні релігійні діячі.

Таким чином, незважаючи на відокремленість церкви від держави, відсутність прямих компетенцій Президента України у релігійно-церковній сфері, в межах своїх конституційних повноважень він має значні важелі впливу на державно-церковні відносини, релігійну політику та релігійні процеси в Україні.

Оскільки до формування та реалізації державної релігійної політики причетний не стільки аб-

страктний інститут президента України, скільки конкретні Президенти України, її успішність значною мірою залежить від їх особистого ставлення до релігії та церкви, конфесійних уподобань, обізнаності з релігійною ситуацією, контактів із релігійними лідерами.

Релігійно-церковні питання значне місце посідали у діяльності першого Президента України Л. Кравчука. Статус найвищої посадової особи в державі та глави виконавчої влади давали йому можливість брати участь у формуванні релігійної політики та втіленні її у життя.

Нова суспільно-політична ситуація в Україні, що складалася наприкінці 80-х - початку 90-х рр., змусила Л. Кравчука впродовж досить короткого часу переорієнтуватися із боротьби з релігією, якою він займався в радянський період, на лояльне ставлення до неї.

На початку президентського правління Л. Кравчука релігійна ситуація в Україні характеризувалася нестабільністю та конфліктністю, наявністю двох православних церков – Української православної церкви, яка перебувала в юрисдикції Московського патріархату, та Української автокефальної православної церкви, що відроджувалася.

Ставши Президентом України, Л. Кравчук почав виношувати ідею автокефалії Української православної церкви. Великі надії у її реалізації він покладав на її Главу митрополита Філарета, з яким його єднали давні і добрі стосунки. Однак Російська православна церква заблокувала втілення цієї ідеї у життя.

На Архієрейському соборі Української православної церкви, що відбувся 27 травня 1992 р. у м. Харкові, митрополита Філарета, який активно підтримував ідею церковної незалежності, було зміщено з посади і обрано нового Предстоятеля цієї церкви – митрополита Володимира (Сабодана).

Відмова Московського патріархату у наданні автокефалії Українській православній церкві, напруженість у відносинах Л. Кравчука з її новим Предстоятелем, наявність двох паралельних церковних структур, відсутність близької до влади національної релігійної інституції спричинили ініціювання ним створення Української православної церкви Київського патріархату. Створення цієї церкви не призвело до єдності українського православ'я, а ще більше поглибило розкол у ньому та призвело до ускладнення релігійної ситуації.

Переконавшись у неможливості отримання церковної незалежності від Російської православної церкви, Л. Кравчук почав домагатися її здобуття від Константинопольського патріархату, що в кінцевому підсумку теж виявилось безрезультативним.

Президент України Л. Кравчук започаткував процес повернення релігійним організаціям конфіскованих у них в радянські часи культових будівель та зміцнення їх матеріальної бази. Оскільки ці кроки робилися в період підготовки до дострокових президентських виборів 1994 р., не виключено, що вони мали на меті не тільки відновлення історичної справедливості, а й розширення електоральної підтримки.

До заслуг Президента Л. Кравчука можна віднести сприяння релігійному відродженню, залучення релігійних організацій до процесу державотворення, нормалізацію відносин між державою та церквою. Разом з тим, Президент України Л. Кравчук і очолювана ним влада у проведенні релігійної політики припустилися низки помилок.

Незважаючи на законодавче закріплення принципу відокремленості церкви від держави, він та його оточення намагалися впровадити таку модель державно-церковних відносин, яка відкривала б шлях до створення наближеної до влади релігійної інституції.

Замість вжиття першочергових заходів, спрямованих на подолання міжцерковного конфлікту, Л. Кравчук поспішно домагався незалежності української церкви, що в кінцевому підсумку привело до політизації релігійного середовища та поглиблення протистояння на релігійному ґрунті.

Л.Кравчук був не до кінця послідовним у дотриманні принципу рівності релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом, що знаходило свій вияв у лобюванні інтересів однієї із них – Української православної церкви Київського патріархату.

Релігійно-церковні проблеми перебували в полі зору Президента України Л. Кучми. На відміну від свого попередника Л. Кравчука, який опікувався Українською православною церквою Київського патріархату, Л.Кучма з самого початку президентського правління позиціонував себе прихильником Української православної церкви.

Одним із важливих напрямів релігійної політики Л. Кучми було вдосконалення державно-церковних відносин. Державу і церкву він розглядав як «добрих і надійних партнерів», які йдуть «пліч-о-пліч» у розв'язанні актуальних суспільних проблем: відродженні духовності українського народу, консолідації суспільства, утвердження християнських і загальнолюдських ідеалів та цінностей [2].

Л. Кучма докладав також зусиль до розв'язання проблеми єдності та незалежності українського православ'я, покладаючись при цьому на Російську православну церкву. Однак через позицію Московського патріархату ці спроби (як і при Л. Кравчуку) не дали очікуваного результату.

Під час президентського правління Л. Кучми серйозною проблемою продовжував залишатися міжцерковний конфлікт. Оскільки він реально загрожував національній безпеці України, Л. Кучма вважав, що до його усунення мали долучитися держава та суспільство.

З метою активізації діалогу між державою та церквою, а також релігійних організацій різних конфесій між собою, Л. Кучма у 1996 р. ініціював створення Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, яка згодом стала однією із впливових інституцій громадянського суспільства.

Важливим кроком на шляху до міжконфесійного примирення в Україні було підписання в присутності Президента України Л. Кучми «Меморандуму християнських конфесій України про несприйняття силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах» [3].

Високо оцінюючи роль християнської релігії в житті українського народу, Л. Кучма активно долучився до відзначення в Україні на державному рівні події світового значення - 2000-ліття Різдва Христового.

В часи президентства Л. Кучми українська влада намагалася активізувати відносини з Ватиканом. Важливе значення у розвитку цих відносин мав офіційний візит до України папи Римського Івана-Павла II (21-27 червня 2001 р.). Незважаючи на протести Української православної церкви у зв'язку цим візитом, Л. Кучма зробив усе можливе, щоб він відбувся на високому рівні.

Оскільки радянська спадщина у релігійно-церковній сфері ще відчутно давала про себе знаки, Л. Кучма вживав заходів щодо усунення її наслідків. Зокрема він продовжив розпочате його попередником Л.Кравчуком повернення у власність та користування релігійних організацій культових приміщень, які використовувалися не за призначенням. Велика увага приділялася ним відтворенню видатних пам'яток культового призначення, що мали унікальну архітектурну, містобудівельну та історико-культурну цінність.

Таким чином, усвідомлюючи місце і роль релігії та церкви у зміцненні державності, духовному та моральному оздоровленні українського суспільства, Президент України Л. Кучма всіляко сприяв розвитку релігійно-церковного життя в Україні. В цілому, як зазначав С. Здіорук, Л. Кучма здійснював «більш-менш реалістичну церковну політику» [4, с. 253]. Її наслідком стало динамічне зростання мережі релігійних інституцій різних конфесій, розширення сфери їхньої діяльності.

До прорахунків у релігійній політиці Л.Кучми можна віднести надання преваг та преференцій Українській православної церкві, оцерковлення влади, публічна демонстрація власної «релігійності» тощо.

Велику увагу питанням державно-церковних та міжконфесійних відносин приділяв Президент України В. Ющенко. Будучи демократом за своїми політичними поглядами, необхідною умовою розвитку українського суспільства він вважав повноцінне забезпечення свободи совісті і віросповідання. Продовжуючи традиції своїх попередників, він дбав про розвиток відносин держави і церкви на партнерських засадах.

Як національно орієнтований політик, В. Ющенко особливу прихильність виявляв до Української православної церкви Київського патріархату, яка твердо стояла на проукраїнських позиціях, та до її Глави патріарха Філарета. Разом з тим, він не уникав можливості для комунікації з Українською православною церквою, незважаючи на її перебування в юрисдикції Московського патріархату.

В. Ющенко позитивно ставився до Української греко-католицької церкви, високо цинив її за патріотичну позицію, висловлював повагу до релігійних діячів цієї церкви, неодноразово відвідував місця паломництва греко-католиків.

Пріоритетним напрямом релігійної політики Президента України В. Ющенка у сфері релігійно-

церковного життя було сприяння подоланню «неприродного» церковного розділення, досягненню єдності та незалежності українського православ'я. В об'єднаному українському православ'ї він вбачав дієвий засіб зміцнення української держави, підвищення її міжнародного іміджу, утвердження національної ідентичності українців, консолідації українського суспільства та забезпечення національної безпеки.

Ситуацію в українському православ'ї В. Ющенко обговорював на зустрічах із патріархами Російської православної церкви Алексієм II у Москві (2008 р.) та Кирилом у Києві (2009 р.). Переконавшись у безперспективності розв'язання проблем єдності та незалежності українського православ'я з допомогою Російської православної церкви, В.Ющенко почав шукати підтримки у Вселенському патріарха Варфоломія.

Важливою подією в часи його президентського правління було відзначення в Україні на державному рівні 1020-річчя хрещення Київської Русі-України (2008 р.) та візит до Києва Вселенського патріарха Варфоломія. Під час цього візиту В. Ющенко розраховував на значне просування ідеї незалежності українського православ'я, проте втручання Російської православної церкви перешкодило досягненню цієї мети.

Як проєвропейський політик, В. Ющенко усвідомлював необхідність приведення законодавства України про релігію і церкву у відповідність до стандартів ЄС, зокрема оновлення базового Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Однак домогтися прийняття нової редакції цього закону В. Ющенку так і не вдалося.

І все ж таки за президентства В. Ющенка у розвитку державно-церковних та міжконфесійних відносин мали місце певні досягнення. Зокрема, зберігалася тенденція збільшення кількості релігійних організацій та активізація їх участі у суспільному житті, значно зміцнилася ідея єдності та незалежності українського православ'я. Однак ці досягнення не принесли В. Ющенку відчутних політичних здобутків, які знадобилися б йому у президентській виборчій кампанії 2010 р.

З приходом до влади В.Януковича державно-церковні відносини, що склалися в попередні роки, почали суттєво змінюватися. Уже з перших днів його перебування на президентській посаді відчутні переваги та преференції почали надаватися одній релігійній організації – Українській православної церкві, яка підтримувала його на президентських виборах.

Інші церкви, релігійні організації належної уваги Президента України В. Януковича та влади, яку він очолював, не відчували. Більше того, на перших порах його президентства здійснювався наступ на Українську православну церкву Київського патріархату та «підштовхування» її духовенства та віруючих до переходу в Українську православну церкву. Причому це робилося під благим наміром подолання церковного розколу та досягнення єдності українського православ'я. На відміну від своїх попередників Л. Кравчука, Л. Кучми, В.

Ющенко питання про незалежність українського православ'я від Російської православної церкви В. Янукович не порушував.

Особливе ставлення В. Янукович виявляв також до Російської православної церкви та її Глави патріарха Кирила, який благословляв його на президентство, був присутнім на його президентській інавгурації.

Особливе патрунування В. Януковичем Української православної церкви, нехтування інтересами інших конфесій негативно сприймалося як у релігійному середовищі, так і в українському суспільстві.

Відчуваючи на собі критику церков, релігійних організацій, громадськості за таку позицію, В. Янукович поступово почав демонструвати хоча б формальне дотримання принципу рівного ставлення до інших релігій - поздоровляти віруючих різних конфесій із релігійними святами, релігійних діячів з призначенням їх на посади, ювілеями, днями янголів тощо.

В. Януковичем був грубо порушений принцип невтручання держави у внутрішні справи церкви. У 2013 р. ним була зроблена спроба усунення від управління Українською православною церквою її Предстоятеля митрополита Володимира з метою призначення на цей пост лояльного до нього ієрарха, за що у 2017 р. Генеральною прокуратурою України йому висунуто звинувачення [5].

В цілому політика В. Януковича у релігійно-церковній сфері призвела до погіршення релігійної ситуації в Україні, руйнування підвалин партнерських відносин між державою і церквою, владою і релігійними спільнотами. За оцінкою українського експерта В. Єленського, «створений В. Януковичем кримінально-олігархічний режим, становив загрозу не лише для громадян, держави і суспільства, а й для релігійних організацій» [6].

Така політика викликала невдоволення релігійних організацій, значної частина віруючих різних конфесій і стала однією із причин їх участі у суспільно-політичній акції протесту на київському Майдані.

Чимало уваги питанням релігії, релігійно-церковного життя у своїй діяльності приділяв Президент України П. Порошенко. Через відсутність патріотичної позиції в українсько-російській війні, співпрацю духовенства з окупантами на непідконтрольних Україні територіях, спротив реалізації президентської ініціативи об'єднання православних церков та здобуття автокефалії П. Порошенко змінив своє ставлення до Української православної церкви, парафіянином якої він був до вступу на президентську посаду.

Пріоритетом релігійної політики П. Порошенка стало об'єднання українського православ'я та здобуття незалежності. Саме завдяки його політичній волі було створено Православну церкву України та здобуто нею автокефалію.

Оскільки реалізація ідеї єдності та незалежності української церкви відбувалася напередодні президентських виборів 2019 р., у яких брав участь П. Порошенко, він був звинувачений представниками політичної опозиції у «грубому втручанні» у цер-

ковні справи та у створенні ним політичного проєкту спрямованого на мобілізацію електорату.

Безперечно, події такого масштабу як створення Православної церкви України та отримання нею Томосу про автокефалію не могли не впливати на електоральні настрої. Проте через відсутність одностайності у ставленні українського суспільства до церковної автокефалії цей вплив не міг стати вирішальним, про що засвідчили результати президентських виборів 2019 р.

П. Порошенко приділяв увагу не лише православним церквам, а й іншим конфесіям. Зокрема, він давав високу оцінку Українській греко-католицькій церкві за її патріотизм та проєвропейську позицію, заслуги у сприянні зміцненню української держави, розвитку відносин українців із світовим співтовариством.

Належну увагу П. Порошенко виявляв до протестантизму, про що свідчить його Указ «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації», у якому вказувалося на вагомий внесок протестантських релігійних організацій у розвиток релігійної, культурної і соціальної сфери України, виявлялася повага до їхньої ролі в історії України та становленні незалежної держави [7].

П. Порошенко ініціював відзначення на державному рівні 1030-річчя хрещення Київської Русі-України. У промові на урочистостях з нагоди цієї дати він наголосив на важливості християнського вибору князя Володимира, який був для України одночасно й європейським вибором, і заявив про готовність українського православ'я до самостійного буття. Ним також було висловлено вдячність Вселенському патріарху Варфоломію за його повагу до України [8].

П. Порошенко постійно підтримував контакти з релігійними діячами, систематично зустрічався із членами Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, обговорюював з ними актуальні питання державно-церковних відносин та релігійно-церковного життя в Україні. Особливо тісними були його стосунки з патріархом Філаретом, якого він високо цінив за його боротьбу за незалежність української церкви.

Як Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України П. Порошенко у полі своєї уваги постійно тримав питання створення та діяльності інституту капеланства у Збройних Силах України та інших силових структурах.

З релігійними проблемами довелося зіткнутися й Президенту України В. Зеленському. На відміну від своїх попередників він публічно не виявляв ні прихильності, ні неприязні до жодної з релігій, не використовував релігійного чинника у своїй виборчій кампанії.

Усвідомлюючи важливість встановлення контактів із впливовими в Україні релігійними організаціями, В. Зеленський провів зустрічі з їх лідерами. На них обговорювалися найболючіші для українців питання - припинення військового конфлікту на Донбасі, досягнення миру і спокою в Україні, єдності українського суспільства, подолання бідності та боротьби з корупцією, участі релігійних

спільнот у суспільному житті та благодійній діяльності. Після цих зустрічей В. Зеленський оприлюднив відеозвернення релігійних діячів різних конфесій (православних, греко-католиків, мусульман, іудеїв) до жителів анексованого Криму та окупованих територій Донбасу із закликом до примирення і єднання [9]. Своїми зустрічами з релігійними лідерами В. Зеленський засвідчив повагу до різних конфесій та продемонстрував налаштованість на співпрацю з ними.

Щоправда, у поглядах В. Зеленського на деякі проблеми суспільно-політичного життя в Україні існують певні розбіжності з окремими релігійними організаціями. Зокрема, для нього і Української православної церкви характерне різне розуміння ситуації на Донбасі: В. Зеленський вважає її наслідком російської агресії в Україну, тоді як Українська православна церква - «громадянським конфліктом». Крім того, для Української православної церкви, яка перебуває в юрисдикції Московського патріархату і виступає союзником проросійських політичних сил в Україні, неприйнятною є публічно озвучена В. Зеленським проєвропейська позиція.

Розбіжності між В. Зеленським та Українською православною церквою існують також з приводу проголошеного ним курсу на широке застосування цифрових технологій, впровадження електронного урядування, реалізацію оприлюдненого ним проєкту «держава у смартфоні». Українська православна церква рішуче виступає проти будь-якого оцифрування, включаючи й ідентифікаційні номери.

В цій ситуації Українська православна церква вустами свого Предстоятеля митрополита Онуфрія заявила, що вона не вимагає і не чекає ні від В. Зеленського, ні від нової влади якогось особливого ставлення до себе, а лише сподівається на те, щоб «президент ставився до нас, нашої церкви так, як до всіх – щоб ми були рівними перед законом, щоб не було «своїх» і «чужих» [10].

На характер державно-церковних відносин не можуть не впливати відносини між Президентом України В. Зеленським і Православною церквою України. Адже, з одного боку, їх єднають спільні проукраїнські та проєвропейські устремління, а з другого, між ними є певні відмінності у політичних орієнтаціях. В. Зеленський у своїй діяльності орієнтується на підтримку політичної партії «Слуга народу», тоді як за Православною церквою України стоїть опозиційна політична сила «Європейська солідарність» на чолі з П. Порошенком, який доклав значних зусиль до її створення і отримання Томосу про автокефалію.

Проте, незважаючи на наявність у В. Зеленського деяких розбіжностей між окремими релігійними організаціями, він на зустрічі з Вселенським патріархом Варфоломієм заявив, що «влада України ніяким чином не буде втручатися у справи церкви і буде всіляко оберігати і захищати право людей на свободу віросповідання» [11].

Справді, В. Зеленському, який формально не пов'язаний з жодною із релігійних організацій, важливо з самого початку встановити і підтримувати партнерські стосунки з усіма конфесіями,

забезпечувати однакове ставлення до них. Саме це може стати запорукою успіху у реалізації ним державної релігійної політики. Тим більше, що у нього немає необхідності «навертати» до себе конкретні церкви та релігійні організації, сподіватись на їхню підтримку на майбутніх виборах, оскільки він з самого початку заявив, що йде у Президенти України лише на один термін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як засвідчує аналіз, у релігійній політиці Президентів України були спільні та відмінні риси, успіхи і прорахунки. Для більшості з них характерним було вибіркоче ставлення до церков, релігійних організацій та релігійних діячів. При цьому основна увага приділялася ними розв'язанню проблем традиційних релігій, тоді як інші конфесії відчували з їхнього боку значно менше уваги.

Президенти України, крім В. Януковича, намагалися всіляко сприяти створенню єдиної Помісної православної церкви в Україні, хоча одні вважали, що шлях до неї лежить через Москву, другі – через Константинополь.

Президенти України разом із законодавчою та виконавчою владою вносили свій внесок у формування та реалізацію державної релігійної політики. Незмінність визначених Конституцією та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» основних засад та напрямів релігійної політики в цілому давала можливість зберігати її наступність, хоча під час каденції кожного Президента України вона коригувалася й наповнювалася новим змістом.

Подальше вивчення та узагальнення досвіду діяльності Президентів України у релігійно-церковній сфері, виявлення їх здобутків та прорахунків сприятиме вдосконаленню державної релігійної політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кучма Л. Нетлінні і вічні християнські цінності: Виступ-привітання Президента України на урочистій академії, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового // Урядовий кур'єр. - 2000. - 25 січня. - С. 3.
3. Меморандум християнських конфесій України про несприйняття силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах // Урядовий кур'єр. - 1997. - 23 липня.
4. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття. Монографія. – К.: Знання України, 2005. 552 с.
5. Генпрокуратура кличе Януковича на допит у «церковній справі». URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/10/13/7158243/>
6. Віктор Єленський: «Солідарність церков перед наступом влади – критично важлива складова їхньої справжньої незалежності». URL: http://tis.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/55166/
7. Указ Президента України «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/2016>
8. Виступ Президента України Петра Порошенка з нагоди 1030-річчя хрещення Київської Русі-України. URL: <https://prm.ua/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-z-nagodi-1030-richchya-hreshheniya-kiyivskoyi-rusi-ukrayini/>

9. Зеленський опублікував відеозвернення церковних лідерів до жителів Донбасу і Криму. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/130519-zelenskyy-opublikuvav-videozvernennya-cerkovnyh-lideriv-do-zhyteliv-donbasu-i-krymu>

10. Митрополит Онуфрій заверил, что УПЦ поддержит нового президента «во всех добрых намерениях». URL: <http://pravoslavie.org.ua/2019/05/киев-митрополит-онуфрий-заверил-что-у/#more-93145>

11. Разделение власти и церкви в Украине – законодательная основа. URL: <http://treebuna.info/glavnye-novosti/razdelenie-vlasti-i-cerkvi-v-ukraine-zakonodatel'naya-osnova.html>

References

1. Konstytutsiia Ukrainy //Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141.

2. Kuchma L. Netlinni i vichni khrystyianski tsinnosti: Vystup-pryvitannia Prezydenta Ukrainy na urochystii akademii, prysviachenii 2000-littiu Rizdva Khrystovoho // Uriadovyi kurier. - 2000. - 25 sichnia. - S. 3.

3. Memorandum khrystyianskykh konfesii Ukrainy pro nespryiniattia sylovykh dii u mizhkonfesiinykh vzaiemovidnosynakh //Uriadovyi kur'ier. - 1997. - 23 lypnia.

4. Zdioruk S. I. Suspilno-relihiini vidnosyny: vyklyky Ukraini KhKhI stolittia. Monohrafiia. – K.: Znannia Ukrainy, 2005. 552 s.

5. Henprokuratura klyche Yanukovycha na dopyt u «tserkovnii spravi». URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/10/13/7158243/>

6. Viktor Yelenskyi: «Solidarnist tserkov pred nastupom vlady – krytychno vazhlyva skladova yikhnoi spravzhnoi nezalezhnosti». URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/55166/

7. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vidznachennia v Ukraini 500-richchia Reformatsii». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/2016>

8. Vystup Prezydenta Ukrainy Petra Poroshenka z nahody 1030-richchia khreshchennia Kyivskoi Rusi-Ukrainy. URL: <https://prm.ua/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-z-nagodi-1030-richchya-hreshhennya-kiyivskoyi-rusi-ukrayini/>

9. Zelenskyi opublikuvav videozvernennia tserkovnykh lideriv do zhyteliv Donbasu i Krymu. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/130519-zelenskyy-opublikuvav-videozvernennya-cerkovnyh-lideriv-do-zhyteliv-donbasu-i-krymu>

10. Mytropolyt Onufrii zaveryl, chto UPTs podderzhit novoho prezydenta «vo vsekh dobrykh namerenyakh». URL: <http://pravoslavie.org.ua/2019/05/kyev-mytropolyt-onufrii-zaveryl-chto-u/#more-93145>

11. Razdelenye vlasty y tserkvy v Ukraine – zakonodatelnaia osnova. URL: <http://treebuna.info/glavnye-novosti/razdelenie-vlasti-i-cerkvi-v-ukraine-zakonodatel'naya-osnova.html>